

ECONOMISCHE MEDEDELINGEN

No. 3

ANALYSE VAN BEDRIJFSRESULTATEN

VOORBEELD VOOR
GEMENGDE BEDRIJVEN

SAMENGESTELD DOOR: Ir C. M. HUPKES

W-ECONOMISCH INSTITUUT
DEN HAAG

L2

3A

ANALYSE VAN BEDRIJFSRESULTATEN

VOORBEELD VOOR
GEMENGDE BEDRIJVEN

SAMENGESTELD DOOR: Ir. C. M. HUPKES

L 2
3
A

2037348

INHOUDSOPGAVE

	pag.
Inleiding	5
§ 1. De verspreiding van de resultaten der boekhoudingen	6
§ 2. De tabellen van het standaardoverzicht	7
§ 3. Hoe kan de rentabiliteit van een bedrijf worden weergegeven?	18
§ 4. De samenhang tussen de cijfers	19
Kosten en opbrengsten	20
De bedrijfsonderdelen	22
§ 5. Het gebruik van de cijfers in de praktijk	26
Bijlage 1. Administratieve toelichting op de tabellen .	30

INLEIDING

Een goede administratie is voor de landbouwer, evenals trouwens voor iedere andere ondernemer, van groot belang. In de eerste plaats is ten behoeve van de belastingaangifte een *fiscale boekhouding* meestal onontbeerlijk. Een dergelijke boekhouding dient echter uitsluitend voor het vaststellen van het belastbare inkomen van de boer dat, behalve door bedrijfs-winst, mede kan worden gevormd door kapitaalrente, beloning voor handenarbeid en door inkomsten buiten het bedrijf.

Aan de administratie van een bedrijf kunnen echter ook geheel andere eisen worden gesteld dan alleen de bepaling van het belastbare inkomen. Om een bedrijf goed te voeren is nl. een inzicht in de financiële gevolgen van het bedrijfsbeheer noodzakelijk, teneinde op grond daarvan maatregelen te kunnen nemen welke de winstgevendheid van het bedrijf verbeteren. Een *bedrijfseconomische boekhouding* nu heeft tot doel de daarvoor nodige gegevens te verstrekken. Doordat onder meer het fiscale winstbegrip sterk afwijkt van het bedrijfseconomische winstbegrip, is een fiscale boekhouding niet zonder meer voor dit doel te gebruiken.¹⁾

Het gecompliceerde karakter van het landbouwbedrijf in het algemeen en van het gemengde bedrijf in het bijzonder, alsmede de grote variatiemogelijkheden in de bedrijfsvoering, maken het nodig, dat de inrichting van een dergelijke bedrijfseconomische boekhouding voorafgegaan wordt door een doeltreffend plan voor de analyse van het bedrijf. Dan kan nl. de boekhouding volledig gericht worden op de gegevens welke men van het bedrijf wil leren kennen. Het gevaar is anders niet denkbeeldig dat een veel groter aantal gegevens wordt verzameld dan werkelijk verwerkt en gebruikt kan worden, zodat men door de bomen het bos niet meer kan zien.

Willen bovendien de verkregen cijfers een goed inzicht in het bedrijfsbeheer kunnen verschaffen, dan dient men ze stuk voor stuk te kunnen beoordelen, m.a.w. men dient zo mogelijk de economisch optimale waarde van de verschillende gegevens te kennen. Gezien echter het feit, dat de grootheden elkaar over en weer beïnvloeden, zullen zulke optimale waarden voor elk bedrijfsgegeven niet afzonderlijk vastgesteld kunnen worden. De cijfers kunnen dus alleen in elkaars verband worden beoordeeld.

Indien de bedoelde bedrijfsgegevens vergeleken kunnen worden met dezelfde gegevens van andere bedrijven, welke onder ongeveer gelijke productie-omstandigheden (grondsoort, waterhuishouding, verkaveling, bedrijfsgrootte, enz.) verkeren, dan wordt daardoor een basis gelegd voor de beoordeling. *De vergelijking met andere bedrijven verhoogt in sterke mate de waarde van een bedrijfsboekhouding.*

1) Zie voor een nadere uiteenzetting van de verschillen tussen de fiscale- en de bedrijfseconomische boekhouding: „Tien jaren L.E.I.”, p. 115 (uitg. v. Gorcum, Assen).

Indien de boer dus alleen voor zichzelf een dergelijke administratie voert, zal hij deze vergelijkingsmogelijkheden missen. Nu heeft het L.E.I. voor een groot aantal bedrijven deze taak op zich genomen, tevens met het doel om een basis te vinden voor kostprijberekeningen en voor bedrijfsstudie. Wanneer in de toekomst de belangstelling voor deze bedrijfsvergelijking echter groter wordt, kan hier ook een taak voor andere instellingen liggen bv. voor verenigingen voor bedrijfsvoorlichting.

Oorspronkelijk, d.w.z. direct na 1945, werden slechts een beperkt aantal gemengde bedrijven geadministreerd. Dit gebeurde toen zeer uitvoerig met als doel: voor elk bedrijf kostprijberekeningen per product. Deze uitvoerige administratie had diverse technische bezwaren en was bovendien zeer kostbaar, terwijl spoedig de ervaring werd opgedaan dat eenvoudige rentabiliteitsboekhoudingen een minstens even waardevolle basis konden vormen voor beoordeling van het bedrijfsbeheer.¹⁾ Dit leidde in 1948 tot een sterke vereenvoudiging van de werkwijze bij de administratie van gemengde bedrijven, waardoor het aantal boekhoudingen sterk kon worden uitgebreid terwijl het mogelijk werd om de resultaten in overzichtelijke vorm te verwerken en aan de deelnemers ter beschikking te stellen.

De publicatie van dit analysevoorbeeld geschiedt om tegemoet te komen aan een in wijdere kring bestaande behoefte aan kennis van de aard der verkregen gegevens en van de betekenis die eraan kan worden gehecht. Het is voorts vooral bedoeld om hiervoor meer belangstelling te wekken bij de praktische landbouwer, terwijl het ook gebruikt zal kunnen worden bij het onderwijs in de landbouwbedrijfsleer.

Hieronder zal in de eerste plaats worden uiteengezet hoe de verkregen gegevens worden verspreid, teneinde ze dienstbaar te maken aan de bedrijfsvergelijking. In de tweede plaats zullen de gebruikte tabellen worden weergegeven en toegelicht, terwijl vervolgens de vraag zal worden behandeld hoe in het algemeen het economisch eindresultaat van een bedrijf kan worden weergegeven. Tenslotte zal nader worden ingegaan op de samenhang welke tussen de vele gegevens van een bedrijf kan bestaan.

§ 1. DE VERSPREIDING VAN DE RESULTATEN DER L.E.I.-BOEKHOUDINGEN

Uiteraard zijn de resultaten *per bedrijf* alleen bestemd voor de betrokken deelnemers; verdere publicatie van bepaalde gegevens is alleen toegestaan aan de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, die de keuze der bedrijven verzorgt en voorts ook medewerking verleent bij het verzamelen van de gegevens.

Zoals reeds hierboven werd opgemerkt, vormt een bevredigende analyse van de resultaten van een bepaald bedrijf op zichzelf nog een onvoldoende basis voor beoordeling van de bedrijfsvoering; men dient nl. tevens te beschikken over beoordelingsnormen voor de diverse cijfers, die in principe

1) Zie hiervoor ook: P. M. van Nieuwenhuyzen en J. G. Veldink: „Bedrijfs-economisch onderzoek in de Deense landbouw”, L.E.I., Juli 1949 en: H. J. Louwes, „Bedrijfsvergelijking in de Landbouw”, Landbouwkundig Tijdschrift, Februari 1949.

verkregen kunnen worden met behulp van gegevens van gelijksoortige bedrijven. Het vormen van groepen van vergelijkbare bedrijven kan in de praktijk echter slechts zeer ten dele worden bereikt. Om dit evenwel toch zo goed mogelijk te benaderen, worden de gegevens van de deelnemende bedrijven jaarlijks in „standaardoverzichten” samengevat, welke zijn aangepast aan de diverse hoofdbedrijfstypen t.w.: weide-,¹⁾ gemengde-, akkerbouw- en pluimveebedrijven. In verband met de taak van de Landbouwvoorlichtingsdienst om deze overzichten met de deelnemers te bespreken worden zij zoveel mogelijk per consultantschap samengesteld.

In de overzichten zijn de bedrijven in grootteklassen gerangschikt. Bij voorkeur wordt hierbij een indeling gevolgd in de grootteklasse: < 4, 4—7, 7—10, 10—15, 15—25 en 25 ha. > Uiteraard kunnen binnen deze groepen nog zeer grote verschillen in productie-omstandigheden voorkomen, doch er wordt op deze wijze toch een zekere achtergrond verkregen voor de beoordeling van de cijfers. De bedrijven worden in de overzichten onder een nummer opgenomen, dat alleen bekend is aan de betrokken deelnemer en aan de Voorlichtingsdienst. Soms besluiten de deelnemers uit een bepaalde groep voor elkaar de nummers bekend te maken. In een dergelijk geval wordt de betekenis van de bedrijfsvergelijking natuurlijk groter, omdat dan meer rekening gehouden kan worden met de omstandigheden waaronder de anderen hebben geboerd. Dergelijke gevallen zijn echter uitzondering en er wordt geen enkele aandrang uitgeoefend op de deelnemers om de geheimhouding op te heffen.

Het thans in gebruik zijnde standaardoverzicht van de gemengde bedrijven bestaat uit 120 kolommen, zodat van ieder bedrijf ook 120 cijfers verstrekt worden. In de praktijk worden door de voorlichtingsdienst soms eenvoudiger overzichtjes opgesteld, welke eerder beschikbaar zijn. Deze worden door de praktische boer vaak zeer gewaardeerd, evenals het voorlopig verslag, dat voor ieder bedrijf direct na het gereedkomen van een boekhouding aan de deelnemer wordt toegezonden. Bij de besprekingen van de resultaten ontstaat echter vrijwel steeds behoefte aan nadere gegevens, welke het standaardoverzicht verschaft.

§ 2. DE TABELLEN VAN HET STANDAARDOVERZICHT²⁾

Hierna volgen de acht tabellen, waaruit de thans gebruikte overzichten bestaan, terwijl als voorbeeld de cijfers zijn opgenomen over 1949/50 van een willekeurige groep bedrijven in het Zuidelijk Zandgebied evenals dit in de overzichten gebeurt. Ter illustratie zijn ook de gemiddelde cijfers opgenomen van twee dergelijke groepen in andere delen van de zandgebieden.

1) Voor weibedrijven verscheen een soortgelijk analyse-voorbeeld als no. 2 van deze serie.

2) Een administratieve toelichting op de cijferkolommen wordt als bijlage op pag. 30 gegeven.

Tabel 1. *Grondgebruik*

Uiteraard is de wijze waarop de beschikbare cultuurgrond gebruikt wordt van fundamentele betekenis voor de beoordeling van de bedrijfsvoering van het gemengde bedrijf. In tabel 1 worden de bedrijfsoppervlakte, de verdeling in bouwland en grasland en een typering van het bouwplan gegeven. Het bouwplan is niet volledig uitgewerkt, doch de intensiteit kan wel beoordeeld worden. (Ook tabel 5 geeft nog nadere gegevens over het bouwplan). Voorts bevat tabel 1 gegevens over het kunstmestgebruik.

Tabel 2. *Veestapel-Arbeidskrachten*

De cijfers omtrent de veebezetting geven, tezamen met die voor het grondgebruik, het *productieplan* weer. De rundvee- en schapenbezetting is hier uitgedrukt per oppervlakte-eenheid grasland + voedergewassen; de jongveebezetting tevens per melkkoe. Het aantal varkens en kippen is in veel geringere mate afhankelijk van de beschikbare grond en wordt daarom per bedrijf aangegeven. Aangevuld met het aantal arbeidskrachten, werkpaarden en geïnvesteerd kapitaal in levende en dode inventaris, wordt op deze wijze een volledig overzicht van de op het bedrijf beschikbare productiemiddelen gegeven. Tezamen bevatten de beide tabellen 31 cijfers.

Tabel 3. *Vergelijking gegevens 2 boekjaren*

Hier wordt een aantal van de belangrijkste cijfers van het betreffende boekjaar vergeleken met de overeenkomstige cijfers van het voorgaande boekjaar. Deze vergelijking is voor de deelnemer interessant en soms ook wel nuttig. De oorzaak van verschil in uitkomsten van een bepaald bedrijf in opéenvolgende boekjaren zullen echter niet in de eerste plaats in de bedrijfsvoering gezocht moeten worden, doch eerder in de groeiomstandigheden en de prijsverhoudingen in de betreffende jaren. Ook kunnen ze gevolg zijn van bijzondere tegenslagen.

Tabel 4. *Kosten en opbrengsten van het gehele bedrijf*

Deze tabel bevat een overzicht van de financiële resultaten van het gehele bedrijf. Door deze gegevens uit te drukken per ha. cultuurgrond wordt de directe invloed van de bedrijfsgrootte op de resultaten uitgeschied. Indirect heeft uiteraard de bedrijfsgrootte nog wel invloed op de uitkomsten; tengevolge van verschil in oppervlakte kan er nl. verschil zijn in de mate waarin de arbeidskrachten en de arbeidsbehoefte van het bedrijf aan elkaar zijn aangepast. Eveneens heeft de bedrijfsgrootte invloed op de rentabiliteit van het gebruik van paarden en machines. Om bij het vergelijken van de bedrijven deze invloeden zoveel mogelijk te ontgaan, zijn de bedrijven dan ook in grootteklassen ingedeeld.

De kosten zijn in deze tabel gesplitst in verschillende kostensoorten, de opbrengsten zijn gespecificeerd naar de verschillende producten die het bedrijf levert. Dit alles kan door het bijhouden van een eenvoudig tabelarisch kasboek worden verkregen. Specificatie van kosten voor de bedrijfs-onderdelen vraagt vele willekeurige kostensplitsingen, terwijl daarnaast

om tot volledige kostenberekening per product te komen, een groot aantal interne overboekingen zijn vereist. De waardering van de producten in dit interne verkeer levert bovendien bijzondere moeilijkheden op. Bij het huidige administratiesysteem wordt een en ander dan ook achterwege gelaten.

Tabel 5. *Marktbaar gewassen*

Kunnen de kosten per product dus niet zonder grote moeilijkheden worden bepaald, omtrent de uitkomsten der verschillende bedrijfsonderdelen worden toch zeer waardevolle gegevens verkregen. Tabel 5 geeft deze voor de marktbaar gewassen, waaronder die gewassen worden verstaan, waarvoor een geregelde markt bestaat. Dit zijn dus in de eerste plaats granen, voorts ook peulvruchten, suikerbieten, aardappelen en eventueel handelsgewassen. Voederbieten en in 't algemeen de voedergewassen worden hiertoe niet gerekend. Van de vier belangrijkste marktbaar gewassen worden in deze tabel de oppervlakte en de ha.-opbrengst in kg en glds vermeld. In deze tabel komen dus vnl. opbrengstverschillen van het bouwland tot uiting.

Tabel 6. *Rundveehouderij*

De rundveehouderij is op de meeste gemengde bedrijven van zeer grote betekenis. Een gehele tabel met 16 cijfers wordt aan dit bedrijfs onderdeel gewijd, waardoor, hoewel ook hier geen sluitende winstberekening wordt gegeven, toch een goede indruk van de rentabiliteit kan worden verkregen. Het opbrengstniveau is uitvoerig aangegeven, zowel quantitatief, als in geld uitgedrukt. Daarnaast zijn de voederkosten nader gespecificeerd. Alle cijfers zijn uitgedrukt per ha. grasland en voedergewassen. Dit geeft nl. de meest bruikbare maatstaf bij vergelijking, omdat de oppervlakte grasland en voedergewassen de voederbasis voor het rundvee vormt.

Tabel 7. *Varkens en pluimveehouderij*

Voor vele gemengde bedrijven zijn deze onderdelen belangrijk. Ook hiervoor wordt geen sluitende rentabiliteitsberekening gegeven. Voor de varkens wordt aangegeven in welke mate sprake is van fokkerij, dan wel mesterij. Voor beide bedrijfs onderdelen worden de voederkosten gespecificeerd en de opbrengsten nader aangegeven. Alles wordt uitgedrukt per dier per jaar. Als belangrijkste eindcijfer voor beide onderdelen wordt berekend het resultaat per f 100,— voederkosten.

Tabel 8. *De belangrijkste kosten van het werk*

In deze laatste tabel worden nadere gegevens vermeld over de arbeidskosten en de kosten van paarden en werktuigen. Tezamen vormen deze een belangrijk deel van de productiekosten, terwijl ze sterk worden beïnvloed door het bedrijfsplan en de organisatie van het werk. Als toevoeging worden hier enige cijfers vermeld welke een oordeel mogelijk maken inzake de wijze van arbeidsgebruik, met behulp van de zg. standaarduren. (Zie hiervoor ook pag. 20).

No.	Oppervlakte cultuurgrond	Blijvend grasland % kolom 1	Boomgaard % kolom 1	Verdeling van het bouwland in %						Oppervlakte grasland en voedergewassen			Kunstmestgebruik per ha.				
				Granen	Hakvruchten	Groenvoerders	Kunstweide	Overigewassen	Nagevassen	Hoofdgewassen	Nagevassen	Totaal	Grasl.		Cultuurgrond		
													N	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	CaO
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
ha.	%	%	%	%	%	%	%	%	ha.	ha.	ha.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	
GROEP 1. OPPERVLAKTE 10-15 H.A.																	
1	11,81	53	—	79	13	—	7	1	18	7,04	1,—	7,37	25	25	62	68	—
2	11,41	22	—	74	13	—	7	6	17	3,65	1,52	4,16	46	49	51	74	74
3	12,78	45	1	68	22	—	2	8	23	6,31	1,67	6,87	45	39	44	40	10
4	11,08	18	1	48	14	10	25	3	13	5,41	1,36	5,86	106	63	63	39	124
5	14,56	40	2	58	10	17	12	3	26	8,73	2,47	9,55	23	29	34	56	—
6	10,31	45	—	72	14	—	14	—	43	5,96	2,40	6,76	44	47	78	40	52
7	11,42	39	9	42	11	—	47	—	26	7,59	2,60	8,46	41	45	80	58	—
8	11,11	5	1	38	8	—	51	3	8	6,25	0,80	6,52	30	61	122	58	—
9	10,33	27	—	48	10	—	39	3	18	6,05	1,37	6,51	44	39	51	15	25
10	10,25	56	—	60	21	—	19	—	40	7,09	1,82	7,70	86	78	53	39	158
11	12,47	41	3	53	14	3	29	1	29	7,82	2,40	8,62	62	54	67	26	13
12	14,14	42	—	78	13	—	6	3	26	6,91	2,15	7,63	36	46	85	46	—
13	11,63	33	1	53	22	—	15	10	42	5,50	3,22	6,57	122	90	65	85	—
14	12,50	40	1	79	14	—	7	—	27	6,—	2,15	6,72	90	74	63	66	32
15	11,44	40	1	75	11	—	14	—	45	5,87	3,—	6,87	39	62	70	26	30
16	11,86	24	—	49	11	3	37	—	18	6,97	1,60	7,50	62	68	52	62	—
17	12,96	46	3	75	13	—	5	7	20	6,57	1,75	7,15	19	29	96	51	15
18	11,50	41	—	71	23	—	5	1	43	5,40	2,90	6,37	25	59	53	17	—
19	11,26	60	3	88	12	—	—	—	59	6,99	2,28	7,75	58	50	76	69	—
20	10,29	10	—	49	17	5	23	6	23	4,06	2,18	4,79	56	58	98	60	2
21	10,73	45	2	61	15	—	12	12	40	5,95	2,49	6,78	69	68	68	53	—
22	11,20	32	1	77	17	—	6	—	32	4,25	2,40	5,05	72	64	51	41	40
23	12,38	12	6	36	20	1	39	4	21	6,08	2,87	7,04	106	67	130	55	—
Gem. Groep 1	11,71	35	1	62	15	2	18	3	29	6,20	2,10	6,90	57	55	70	50	25
Gem. groep 2	12,45	83	—	48	42	3	7	—	35	10,93	0,66	11,15	62	63	49	59	77
Gem. groep 3	12,14	67	1	59	28	2	9	2	46	9,24	1,56	9,76	64	67	88	85	36

No.	Aantal dieren per 100 ha. grasland + voedergrassen				Aantal dieren per bedrijf			Kal- veren	Pin- ken	Jonge hennen % totaal hennen	Geinvesteerd kapitaal (per ha. c.g.) in		Aantal werk- paar- den	Aantal vol- waard. arbeids- krach- ten			
	Veestlag	Om- gere- kende dieren	Melk- koeien	Scha- pen	Fok- zeu- gen	Mest- var- kens	Leg- hen- nen	per 100 melkkoeien			levende	dode			inventaris	per bedrijf	
								18	19		20	21				22	23
		st.	st.	st.	st.	st.	st.	st.	st.		st.	%			gld.	gld.	st.
1	M.R.Y.	150	98	—	1,8	3,8	37	7	55	51	686	419	1,-	1,2			
2	M.R.Y.	214	169	—	1,5	6,-	85	37	11	66	689	516	1,-	2,5			
3	M.R.Y.	160	95	—	3,1	5,5	38	57	54	85	694	473	1,2	3,-			
4	M.R.Y.	183	117	—	3,3	14,6	—	34	48	—	819	317	1,-	1,9			
5	M.R.Y.	106	57	—	2,3	4,5	175	33	81	39	521	333	1,-	3,-			
6	M.R.Y.	129	89	—	0,3	1,6	48	22	38	—	597	350	1,-	3,-			
7	M.R.Y.	124	80	—	1,-	5,3	85	68	48	38	713	467	1,-	1,4			
8	M.R.Y.	144	83	—	1,2	2,2	62	79	57	37	662	329	1,-	1,8			
9	M.R.Y.	149	82	31	3,1	5,5	63	56	70	74	726	345	1,-	2,-			
10	M.R.Y.	140	82	—	2,2	4,9	60	44	73	50	773	220	1,-	1,5			
11	M.R.Y.	151	98	—	2,7	6,9	56	32	40	39	786	652	1,9	2,-			
12	M.R.Y.	164	106	—	1,8	6,-	81	56	39	39	687	376	1,-	1,8			
13	M.R.Y.	131	88	—	2,3	12,4	101	46	46	41	755	300	1,-	2,5			
14	M.R.Y.	176	110	—	2,-	9,4	86	57	55	36	801	381	1,-	2,7			
15	M.R.Y.	98	70	—	2,-	8,-	36	58	56	—	574	634	—	2,2			
16	M.R.Y.	136	86	—	2,2	10,8	74	43	31	53	715	268	1,-	2,-			
17	M.R.Y.	151	98	—	1,3	6,4	29	29	50	60	608	560	1,-	3,-			
18	M.R.Y.	137	88	—	3,9	14,8	50	66	51	—	702	390	1,-	1,-			
19	M.R.Y.	172	98	—	5,5	9,8	109	41	75	56	960	277	1,-	1,9			
20	M.R.Y.	157	125	—	1,-	5,1	91	20	12	47	625	293	1,-	1,5			
21	M.R.Y.	142	103	—	—	2,3	113	16	39	39	684	388	1,-	—			
22	M.R.Y.	188	155	—	2,9	15,3	156	18	6	60	872	371	1,-	2,7			
23	M.R.Y.	200	133	—	4,2	11,9	27	18	43	100	970	496	1,-	1,9			
Gem. groep 1	—	152	100	1	2,2	7,5	72	41	47	46	723	398	1,-	2,1			
Gem. groep 2	—	146	104	6	1,9	5,5	11	39	24	55	970	313	1,3	1,9			
Gem. groep 3	—	174	120	2	1,3	5,8	74	36	42	49	1049	375	1,4	2,3			

No.	Arbeidsinkomen				kg. melkvet per ha. grasland + voeder- gewassen		Melkvee per 100 ha. grasland + voeder- gewassen		Resultaat per f 100,— voer				Bruto opbrengst marktbaar gewassen per ha.	
	per arbeidskracht		per ha. cultuurgrond		1948/49	1949/50	1948/49	1949/50	Varkens		Pluimvee		1948/49	1949/50
	1948/49	1949/50	1948/49	1949/50					1948/49	1949/50	1948/49	1949/50		
	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
gid.	gid.	gid.	gid.	kg.	kg.	st.	st.	gid.	gid.	gid.	gid.	gid.	gid.	
1	3200	3000	460	303	127	111	92	98	150	116	122	76	347	697
2	1800	1600	325	361	102	186	91	169	194	182	211	125	449	537
3	1500	1600	392	371	114	129	89	95	150	164	65	84	551	615
4	3000	2400	731	406	157	165	105	117	226	129	105	—	599	632
5	1400	2000	296	414	81	79	74	57	105	)	160	172	402	692
6	1500	1600	405	463	151	116	115	89	118	144	90	144	383	705
7	3400	4100	392	507	100	129	73	80	109	148	180	164	500	773
8	2200	3200	489	511	106	107	79	83	203	138	147	161	553	809
9	1800	2800	429	544	81	109	68	82	188	119	185	133	591	947
10	3400	3800	554	563	90	100	71	82	187	143	232	162	646	872
11	2300	3600	490	580	144	155	102	98	147	162	145	95	545	923
12	2700	4600	467	589	126	139	97	106	154	149	164	145	499	826
13	.	2800	543	599	181	141	127	88	146	167	220	129	610	779
14	3200	2900	546	616	171	176	112	110	162	182	235	199	394	585
15	2100	3200	377	617	108	111	63	70	229	165	233	169	422	748
16	2800	3700	441	620	93	118	73	86	257	169	173	175	561	829
17	1900	2700	384	627	141	140	115	98	137	171	104	249	441	831
18	.	7800	.	683	.	116	.	88	.	139	.	133	.	815
19	2300	4200	435	705	129	111	104	98	200	159	120	126	585	905
20	.	5000	560	729	169	189	117	125	205	195	243	174	410	692
21	2300	3000	602	751	137	155	84	103	177	230	244	171	640	901
22	.	5300	.	899	.	201	.	155	.	160	.	147	.	841
23	4100	5300	725	943	198	211	130	133	137	126	201	131	1653	1130
Gem. groep 1	.	3300	.	583	.	139	.	100	.	155	.	143	.	786
Gem. groep 2	.	4500	.	684	.	162	.	104	.	128	.	147	.	1095
Gem. groep 3	2900	3400	537	647	148	159	112	120	146	128	177	140	.	1296

1) Resultaat varkens bij dit bedrijf niet berekend.

. betekent onbekend.

KOSTEN EN OPBRENGSTEN VAN HET GEHELE BEDRIJF
per H.A. cultuurgrond)

Tabel 4

No.	KOSTEN						OPBRENGSTEN						OVERSCHOT			
	Loon + sociale lasten	Veevoer	Meststoffen	Pacht	Overige kosten	Totale kosten	Markt-bare gewassen	Rundvee		Var-kens	Pluim-vee	Ove-rige op-breng-sten	Totale op-breng-sten	Netto over-schot	Ge-zins-inko-men	Ar-beids-inko-men
								Melk	Aan-was							
								46	47							
gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.
1	290	99	67	E 63 ¹⁾	189	708	51	355	96	170	26	23	721	13	279	303
2	437	132	90	E 75	186	920	51	358	53	239	127	16	844	/. 76	361	361
3	550	95	64	E 74	198	981	59	362	73	253	35	20	802	/. 179	371	371
4	406	383	100	E 61	223	1173	60	428	106	550	1	28	1173	—	303	406
5	505	139	60	E 73	140	917	138	246	40	142	229	31	826	/. 91	414	414
6	726	88	99	G 61	151	1125	111	404	97	81	44	125 ⁵⁾	862	/. 263	463	463
7	317	208	89	E 61	174	849	19	478	214	214	101	13	1039	190	493	507
8	341	113	119	E 60	131	764	122	312	198	141	94	67	934	170	511	511
9	388	211	62	G 55	173	889	132	352	114	280	123	44	1045	156	544	544
10	285	162	108	P 59	142	756	92	386	183	244	115	14	1034	278	559	563
11	323	181	79	E 55	151	789	104	492	65	274	80	31	1046	257	580	580
12	335	148	99	E 62	143	787	188	371	160	200	108	14	1041	254	502	589
13	440	242	139	G 57	215	1093	35	384	146	487	134	66	1252	159	598	599
14	566	177	115	E 62	199	1119	59	504	140	282	156	28	1169	50	616	616
15	422	105	97	E 56	212	892	102	359	105	421	49	51	1087	195	481	617
16	499	181	97	E 53	147	977	95	390	82	373	112	46	1098	121	607	620
17	566	79	83	E 74	177	979	171	407	111	215	37	99 ⁴⁾	1040	61	627	627
18	260	244	74	P 62	136	776	60	327	100	568	86	58	1199	423	681	683
19	341	255	102	E 73	189	960	34	391	140	470	180	109 ⁴⁾	1324	364	620	705
20	333	118	110	E 64	157	782	195	464	37	272	161	49	1178	396	729	729
21	680	123	99	E 61	197	1160	182	527	110	109	215	88	1231	71	751	751
22	453	384	89	E 56	243	1225	33	476	72	713	295	82	1671	446	760	899
23	386	245	120	E 76	251	1078	274	694	112	381	52	122 ²⁾	1635	557	821	943
Gem. roep 1	428	179	94	63	179	943	103	412	111	308	111	53	1098	155	551	583
Gem. roep 2	435	256	104	78	194	1067	48	807	213	187	18	43	1316	249	629	684
Gem. roep 3	506	287	130	82	216	1221	77	672	213	204	135	61	1362	141	546	647

1) Hiervan f 68,— per ha cultuurgrond ontvangen voergeld voor verenigingsstier. 2) Hiervan f 60,— per ha cultuurgrond opbrengst boomgaard. 3) Is opbrengst boomgaard. 4) Hiervan f 40,— per ha cultuurgrond opbrengst boomgaard. 5) De met E gemerkte bedrijven zijn volledig of voor het grootste gedeelte eigendom van de deelnemer. De met P gemerkte bedrijven zijn volledig of voor het grootste gedeelte gepacht. De met G gemerkte bedrijven zijn gedeeltelijk gepacht en gedeeltelijk in eigendom. %/ₐ betekent verlies.

MARKTBARE GEWASSEN

Tabel

No.	Oppervlakte in ha.					Opbrengst in kg. per ha.				Opbrengst in geld per ha.				Opbrengst in geld per ha. markt-bare gewasse
	Totale oppervlakte markt-bare gewassen	Rogge	Haver	Erwten	Aard-appelen	Rogge	Haver	Erwten	Aard-appelen	Rogge	Haver	Erwten	Aard-appelen	
ha.	ha.	ha.	ha.	ha.	kg./ha.	kg./ha.	kg./ha.	kg./ha.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld...	
1	4,77	1,85	2,25	0,07 ¹⁾	0,35	2700	2050	)	48500	572	475	)	2594	697
2	7,76	2,76	2,55	0,10 ¹⁾	0,71	1800	2150	)	14000	393	495	)	679	537
3	6,35	1,26	2,35	0,23 ¹⁾	1,17	2400	2300	)	11500	524	527	)	500	615
4	5,51	2,45	1,50	0,10 ¹⁾	0,91	2100	2750	)	16500	467	636	)	850	632
5	5,58	2,42	1,35	0,20 ¹⁾	0,39	3200	2400	)	18500	692	548	)	1010	692
6	4,35	2,23	1,19	—	0,32	2400	2950	—	17000	559	676	—	1020	705
7	2,80	0,83	1,53	—	0,26	3000	2750	—	31000	663	631	—	1478	773
8	4,76	2,20	1,60	0,26	0,50	3350	2300	2000	29500	698	525	808	1562	809
9	4,28	1,91	1,36	—	0,44	2950	3050	—	34000	650	693	—	1826	947
10	3,16	1,02	1,22	—	0,45	3350	2950	—	29000	758	658	—	1640	872
11	4,25	1,35	1,54	—	0,50	2900	3200	—	28000	636	732	—	1732	923
12	7,23	3,—	3,35	0,10 ¹⁾	0,60	3000	2800	)	27500	695	652	)	1897	826
13	6,03	1,73	2,—	0,37	1,17	2800	2700	2300	25500	612	615	923	1230	779
14	6,35	2,75	2,75	—	0,50	2750	2200	—	16000	593	502	—	764	585
15	5,41	3,—	2,03	—	0,38	2700	2900	—	20000	610	672	—	1001	748
16	4,89	2,19	2,25	—	0,45	3300	3300	—	20000	725	762	—	1095	829
17	5,94	2,56	1,53	0,08 ¹⁾	0,57	3100	2700	)	21000	723	636	)	1022	831
18	6,10	2,90	1,95	0,05 ¹⁾	1,20	3100	2700	)	21000	683	619	)	1144	815
19	3,89	1,42	1,32	—	0,25	3100	3400	—	37000	682	784	—	1914	905
20	6,23	2,45	1,26	0,30	1,10	2900	1750	2100	22500	604	407	625	1167	692
21	4,54	1,85	1,28 ¹⁾	0,50	0,40	3250	3650	1600	25000	744	887	557	1441	901
22	6,85	2,82	2,96	—	1,07	2400	3200	—	36500	523	738	—	1686	841
23	5,56	0,99	0,98	0,45	1,—	3650	3450	3000	27000	800	805	1093	1398	1130
Gem. groep 1	5,33	2,08	1,83	0,38	0,64	2900	2750	2200	25000	635	638	801	1333	786
Gem. groep 2	1,52	0,67	0,55	.	0,65	3250	3850	.	29500	720	886	.	1531	1095
Gem. groep 3	2,81	1,12	0,70	.	0,71	3450	4300	.	33000	757	1014	.	1722	1096

1) Van de gewassen, waarvan de oppervlakte kleiner dan 25 are was, is geen opbrengst per ha berekend. De gemiddelde oppervlakte heeft alleen op de oppervlakten van 25 are en meer betrekking. 2) Haver en gerst gemengd

No.	Melk- vee per 100 ha. grasl. + voe- der- ge- wassen	Bijkomende voederkosten per koe						Opbrengsten per koe					Gem. melk- prijs per 100 kg. melk	% Win- ter- melk	Melk per ha. gras- land + voe- ge- wass.	
		Eigen bedrijf (marktbaar)		Totaal melk- pro- ducten	Aangekocht		Totaal	Kg. melk	Kg. melk- vet	Melk- geld	Omzet + aan- was	Op- opbr. minus voer				
		granen + peulvr.	Ander voer		Kracht voer	Ander voer										
		75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85				86
st.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	kg.	kg.	gld.	gld.	gld.	%	gld.	%	kg.	
1	98	42	62	28	55	—	187	3329	113	602	156	571	3,39	18,07	38	3266
2	169	138	51	63	38	26	316	3012	110	611	86	381	3,64	20,29	46	5097
3	95	168	25	48	41	1	283	3712	136	752	143	612	3,67	20,25	48	3512
4	117	95	55	121	56	2	329	3651	141	756	172	599	3,87	20,70	50	4269
5	57	26	19	63	34	—	142	3675	138	739	108	705	3,76	20,12	45	2086
6	89	84 ¹⁾	37	19	87	1	228	3547	131	710 ¹⁾	167	649	3,69	20,03	58	3148
7	80	76	46	89	86	4	301	4169	162	859	363	921	3,88	20,60	46	3317
8	83	140	84	62	59	—	345	3449	128	688	405	748	3,72	19,95	45	2867
9	82	87	42	52	63	2	248	3561	133	737	221	710	3,74	20,68	38	2905
10	82	5	49	46	73	—	173	3585	122	675	298	800	3,39	18,83	38	2933
11	98	73	41	65	61	—	240	4515	158	799	96	655	3,50	17,69	41	4411
12	106	139	21	69	66	—	295	3810	131	704	278	687	3,43	18,48	37	4050
13	88	131	49	53	79	4	316	4410	159	826	292	802	3,60	18,73	48	3901
14	110	78	61	54	53	3	249	4417	159	882	236	869	3,60	19,96	41	4878
15	70	30	42	48	24	3	147	4337	159	924	250	1027	3,67	21,30	40	3030
16	86	99	23	55	94	9	280	3719	138	769	151	640	3,69	20,66	38	3203
17	98	83	26	23	29	26	187	3643	143	762	206	781	3,92	20,92	37	3566
18	88	45	36	30	46	—	157	3570	132	688	205	736	3,69	19,27	36	3144
19	98	34	26	20	36	18	134	3385	114	618	208	692	3,35	18,26	41	3311
20	125	35	20	20	24	1	100	4204	151	808	64	772	3,58	19,23	44	5266
21	103	50	45	5	42	3	146	4258	150	813	168	835	3,53	19,10	55	4396
22	155	49	65	37	67	9	227	3657	129	713	102	588	3,54	19,50	39	5677
23	133	10	38	32	54	16	150	4137	160	855	136	841	3,86	20,67	35	5483
gem. oep 1	100	74	42	49	54	6	225	3815	139	754	197	726	3,64	19,71	43	3814
gem. oep 2	104	7	33	62	91	37	230	3944	156	901	231	902	3,96	22,84	41	4103
gem. oep 3	120	36	18	67	82	16	219	3658	133	746	232	759	3,64	20,39	43	4380

1) De kolommen 76 t/m 81, 84, 85 en 86 buiten het gemiddelde gehouden (voeder verenigingsstier in voederkosten inbegrepen).

VARKENS- EN PLUIMVEEHOUDERIJ

Tabel

No.	VARKENS										PLUIMVEE									
	Fokkerij			Mesterij			Voederkosten				Omzet en aanwas	Resultaat per f 100 voer	Ras	Voer per 10 hennen		Opbrengst per 10 hennen			Leg per hennen	Resultaat per f 10 voer
	Aantal biggen per worp	Aantal verkochte biggen	Opbr. per big	Aantal gekochte biggen	Aantal mestvarkens afgelev.	Opbr. per varken	Aangekocht	Eigen bedrijf		per varkensjaar				101	102	Aangekocht	Eigen bedrijf	Omzet en aanwas		
								Kr.-voer	Ruw-voer		97	98	99						100	103
	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	
	st.	st.	gld.	st.	st.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	st.	gld.	
1	5	6	26	—	7	231	77	184	47	358	116	WL	78	33	/.11	95	84	83	76	
2	9	—	—	—	3	408	21	157	21	363	182	WL	78	58	1	170	171	136	122	
3	7	17	53	—	8	246	83	106	41	378	164	WL	39	102	2	116	118	99	8	
4	10	4	64	7	31	172	194	59	12	340	129	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	7	—	—	—	5	242	194	59	12	340	129	WL ¹⁾	83	28	/. 1	192	191	141	172	
6	—	—	—	3	3	394	101	111	92	438	144	WL	37	28	/.22	116	94	93	14	
7	9	9	47	—	10	180	148	88	26	388	148	WL	64	19	/.12	147	135	123	16	
8	8	9	32	2	7	215	83	159	84	462	138	WL	91	14	/. 3	172	169	134	16	
9	7	24	48	—	8	167	98	132	52	335	119	WL	141	11	28	174	202	148	13	
10	6	5	48	—	9	209	90	115	41	352	143	WL	79	42	/.25	222	197	182	16	
11	8	1	38 ²⁾	—	15	185	78	114	29	357	162	WL	62	125	10	168	178	145	9	
12	7	16	46	—	7	190	66	120	58	363	149	WL	106	25	/. 1	191	190	148	14	
13	9	9	50	—	25	192	82	90	58	385	167	WL	110	10	/. 5	159	154	128	12	
14	8	11	45	—	13	177	78	83	9	309	182	WL	82	31	/. 2	228	226	178	19	
15	12	—	—	6	19	185	81	186	25	482	165	WL	67	25	/. 4	160	156	133	16	
16	10	—	—	—	28	158	56	118	27	340	169	WL	86	17	19	160	179	125	17	
17	5	3	28	4	15	189	58	114	39	360	171	WL	32	36	4	165	169	130	24	
18	8	—	—	6	32	198	109	90	51	349	139	WL	88	61	/.10	209	199	174	13	
19	8	37	42	—	9	239	84	112	20	344	159	WL	107	41	31	155	186	139	12	
20	12	5	24	—	11	202	42	127	65	458	195	WL	83	22	3	179	182	156	17	
21	—	—	—	3	2	400	15	87	120	510	230	WL	86	33	11	193	204	149	17	
22	9	—	—	—	41	176	84	104	85	438	160	WL	137	7	7	205	212	176	14	
23	5	12	56	—	20	185	63	88	81	293	126	WL	110	72	69	168	237	139	13	
Gem. gr. 1	8	.	44	.	.	223	81	116	49	382	155	.	84	38	4	170	174	139	14	
Gem. gr. 2	8	.	37	—	—	199	159	52	28	305	128	.	101	24	10	174	184	150	14	
Gem. gr. 3	9	.	40	.	.	213	143	75	56	350	128	.	126	28	8	207	215	164	14	

1) Buiten het gemiddelde gehouden. 2) Resultaat varkens bij dit bedrijf niet berekend. 3) Vermeerdering bedrijf. /. betekent verlies.

DE BELANGRIJKSTE KOSTEN VAN HET WERK

Tabel 8

No.	Betaald loon	Berekend loon		Directe kosten paarden	Kosten werktuigen	Werk door derden	Totaal	Directe kosten per werkpaard				Standaarduren per ha. cultuurgrond	Standaarduren per volwaardige arbeidskracht	Loon in % van standaardloon
		Boer	Gezinsleden					Aangekocht voer	Eigen voer	Overige kosten	Totaal			
	In guldens per ha. cultuurgrond													
	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123
gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.	st.	st.	%	
1	24	244	22	24	39	—	353	—	186	92	278	425	4187	79
2	—	212	225	41	66	—	544	5	380	79	464	539	2458	94
3	—	152	398	37	47	26	660	3	241	166	410	520	2216	123
4	103	260	43	30	56	5	497	—	246	85	331	564	3292	84
5	—	168	337	27	36	6	574	40	253	101	394	425	2061	138
6	—	251	475	42	43	8	819	—	334	97	431	440	1512	192
7	14	252	51	31	59	9	416	6	234	111	351	490	3994	75
8	—	—	341	26	26	7	400	7	144	131	282	408	2519	97
9	—	—	388	44	43	2	477	2	342	106	450	481	2486	94
10	4	281	—	25	33	5	348	—	138	119	257	458	3129	.
11	—	—	323	31	57	6	417	2	146	58	206	458	3326	70
12	87	204	44	23	50	—	408	6	248	80	334	533	3484	88
13	1	—	439	38	55	3	536	9	246	186	441	534	2482	96
14	—	207	359	42	67	12	687	32	318	179	529	499	2310	132
15	136	252	34	—	107 ¹⁾	2	531	—	—	—	—	428	2227	114
16	13	243	243	27	35	18	579	—	221	103	324	456	2704	127
17	—	163	403	25	52	6	649	7	203	111	321	479	2070	137
18	2	250	8	22	43	5	330	4	183	62	249	452	5201	67
19	85	256	—	32	33	19	425	—	194	167	361	546	3233	73
20	—	224	109	28	37	12	410	6	193	85	284	548	3756	72
21	—	107	573	31	60	19	790	1	165	168	334	519	2063	152
22	139	257	57	43	60	25	581	—	357	121	478	618	3645	85
23	122	233	31	37	75	14	512	—	317	142	459	663	3733	68
Gem. groep 1	32	183	213	31	51	9	519	5	230	111	346	499	3028	.
Gem. groep 2	55	221	159	14	55	17	521	2	16	105	123	511	3445	.
Gem. groep 3	101	218	187	20	62	18	606	13	62	100	175	555	3050	.

1) Trekker aanwezig.

§ 3. HOE KAN DE RENTABILITEIT VAN EEN BEDRIJF WORDEN WEERGEGEVEN?

Alvorens nader in te gaan op de betekenis van en de samenhang tussen de verschillende cijfers, is het van belang om aan te geven op welke wijze de rentabiliteit van een bedrijf kan worden uitgedrukt. Hiervoor worden nl. diverse begrippen gebezigd:

- a. Het *netto-overschot* d.i. de bedrijfseconomische winst. Dit wordt berekend als het verschil tussen het totaal der opbrengsten en het totaal der kosten.
- b. Het *gezinsinkomen* wordt gevormd door het verschil tussen opbrengsten en kosten, waarbij echter het arbeidsloon slechts in de kosten is opgenomen, voorzover het werkelijk betaald is. Het gezinsinkomen is dus gelijk aan het netto-overschot, vermeerderd met het berekende loon voor de boer en zijn gezinsleden.
- c. Het *arbeidsinkomen*. Hieronder wordt verstaan het verschil tussen de opbrengsten en kosten, waarbij het arbeidsloon als kostenelement geheel buiten beschouwing is gelaten. Het is dus gelijk aan het netto-overschot + het totale loonbedrag, of aan het gezinsinkomen + het betaalde loon.

Voor de beoordeling van de bedrijfsresultaten is één van deze gegevens dikwijls niet voldoende. Ze kunnen elkaar in bepaalde opzichten aanvullen.

Op het eerste gezicht is het *netto-overschot* de meest juiste maatstaf voor de rentabiliteit. De hoogte van het netto-overschot blijkt echter sterk beïnvloed te worden door de grootte van de vaste arbeidskern. Kosten van vaste (al dan niet tot het gezin van de boer behorende) arbeidskrachten zijn nl. vaste kosten, terwijl de loonkosten voor losse arbeiders grotendeels gerekend kunnen worden tot de variabele kosten. Een goede bedrijfsvoering nu zal verschillend moeten zijn, naarmate de verhouding tussen vaste en variabele kosten anders is. In een slappe periode zal men bv. een vaste arbeider werk laten doen, dat gerekend naar het uurloon, de kosten misschien niet opbrengt. Door een losse arbeider zal men dergelijk werk niet laten doen, omdat deze kan worden ontslagen. Hoewel in beide gevallen de bedrijfsvoering economisch juist is, zal toch het netto-overschot verschillend zijn door verschil in de loonpost.

Het hanteren van het netto-overschot bij het beoordelen van de rentabiliteit heeft een nog groter bezwaar, wanneer er sprake is van een arbeids-overschot, hetgeen op kleine bedrijven, vooral indien de opgroeiende zoons op het bedrijf blijven, gemakkelijk kan voorkomen. Dit geeft dan nl. spoedig aanleiding tot een te hoog gewaardeerde loonpost en daarmee tot een te laag netto-overschot. Alleen indien alle arbeid, of een groot deel daarvan, gevormd wordt door betaalde arbeid, is het netto-overschot een zeer goed bruikbare maatstaf, terwijl voor bedrijven, waar alle arbeid door het gezin wordt verricht, het netto-overschot alleen een indruk geeft van de beloning van die arbeid. Een negatief netto-overschot betekent dan dat de arbeid van het gezin minder opbrengt dan het loon van een landarbeider.

Gezien vanuit het standpunt van de individuele boer is het *gezinsinkomen* uiteraard een zeer belangrijk gegeven. Bij een goede bedrijfsvoering zal de hoogte van dit gezinsinkomen echter nauw moeten samenhangen met de

grootte van het gezin; deze gezinsgrootte zal dus in de beoordeling moeten worden betrokken. Voor bedrijfsvergelijking heeft dit gezinsinkomen dan ook slechts een zeer betrekkelijke waarde.

Daarentegen geeft het *arbeidsinkomen* volledig weer de resultaten van het bedrijf, afgezien van de arbeidsbezetting en de arbeidsefficiency. Voor de kleinere bedrijven is het als de meest bruikbare maatstaf te beschouwen. Het is het resultaat van de in totaal verrichte arbeid, waarbij het geen rol speelt of de arbeid verricht wordt door eigen of vreemde arbeidskrachten. Bedrijfseconomisch gezien mag het arbeidsinkomen echter niet los van de arbeidsbezetting worden beoordeeld. Indien betaalde arbeid voorkomt, wordt het gezinsinkomen uit het bedrijf uiteraard mede bepaald door de arbeidsefficiency, doch ook voor gezinsbedrijven zijn arbeidsefficiency en arbeidsbezetting van betekenis. Indien twee even grote bedrijven een gelijk arbeidsinkomen te zien geven, doch op het ene bedrijf zijn meer arbeidskrachten beschikbaar dan op het andere bedrijf, dan moet dit laatste economisch als het meest gunstige geval worden beoordeeld. In het eerste geval toch is de bedrijfsvoering minder goed aan de arbeidsbezetting aangepast. Was de bedrijfsvoering wel aangepast, dan zou bij overigens gelijke omstandigheden het arbeidsinkomen hoger dienen te zijn om een gelijk inkomen per arbeidskracht te verschaffen.

Daarom kan als vierde criterium voor het bedrijfsresultaat, speciaal voor gezinsbedrijven, worden gebruikt: het *arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht*. De aanpassing van de bedrijfsvoering aan de beschikbare arbeidskracht komt als factor in de bedrijfsvoering in dit cijfer mede tot uiting. Voor kleine bedrijven is het als een zeer belangrijk criterium te beschouwen, omdat vooral hier het gevaar van een te grote arbeidsbezetting aanwezig is. Op grote bedrijven is veelal de bedrijfsvoering voldoende aangepast aan de arbeidsbezetting.

Als practisch bezwaar van de hantering van het arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht geldt dat het vaststellen van het aantal aanwezige volwaardige arbeidskrachten berust op een globale schatting, waardoor het berekende cijfer een grote mate van onnauwkeurigheid heeft.

In de overzichten voor de gemengde bedrijven worden de vier hierboven genoemde uitdrukkingswijzen van het bedrijfsresultaat alle gebruikt, teneinde een zo ruim mogelijk inzicht te verschaffen.

Opgemerkt zij dat de rangschikking van de bedrijven in de overzichten in iedere groep geschiedt naar oplopend arbeidsinkomen per ha. Dit arbeidsinkomen wordt dus als belangrijkste maatstaf beschouwd.

§ 4. DE SAMENHANG TUSSEN DE CIJFERS

Bij het beoordelen van de verschillende cijfers, welke in het overzicht zijn samengebracht, dient men terdege te beseffen dat ieder cijfer resultaat is van een groot aantal, in verschillende richting werkende krachten. Om al de krachten, welke een bepaald cijfer beïnvloeden, te leren kennen, moet men in de eerste plaats het bedrijf zeer goed kennen. Doch ook dan zal de scherpste waarnemer nog niet altijd kunnen zeggen wat precies de redenen zijn waarom een bepaald gegeven over een of ander bedrijfsonder-

deel juist zó uitvalt. Vele van deze invloeden liggen bovendien buiten de sfeer van de bedrijfsvoering zoals prijsverhoudingen, groeiomstandigheden enz. De plaats van rangschikking in het overzicht in een bepaald jaar zegt ook niet alles; wij zien dikwijls dat van jaar op jaar de rangorde van bepaalde bedrijven ten opzichte van elkaar sterk kan wisselen. Zo had het bedrijf dat thans in het voorbeeldoverzicht op de slechtste plaats staat, het vorige jaar aanmerkelijk betere resultaten. Hier spelen waarschijnlijk bijzondere omstandigheden een rol, doch er blijkt wel uit dat cijfers van meerdere jaren nodig zijn om een enigszins gefundeerd oordeel over de kwaliteit van de bedrijfsleiding te kunnen uitspreken. Indien iemand enkele jaren achtereenvolgend gerangschikt staat in zijn groep, is echter ernstige ongerustheid over zijn bedrijfsvoering op zijn plaats. Om na te gaan waar de fouten zitten, moeten de cijfers intensief vergeleken worden met die van andere, betere bedrijven. Daar de onderlinge samenhang van de cijfers vaak zeer ingewikkeld is, kan deskundige voorlichting hierbij zeer nuttig en gewenst zijn. De Voorlichtingsdienst heeft ervaring met de interpretatie van de overzichten en kent bovendien de omstandigheden van vele andere bedrijven.

KOSTEN EN OPBRENGSTEN

Alle kosten van de bedrijven worden in de overzichten samengebracht onder een vijftal hoofden nl. loon + sociale lasten, veevoer, meststoffen, past en overige kosten (tabel 4).

Het loon vormt globaal de helft van de totale kosten op de gemengde bedrijven; het percentage kan uiteraard sterk variëren, afhankelijk van het bouwplan en de veebezetting.

Bij beoordeling van de loonpost dient allereerst onderscheid te worden gemaakt tussen betaald en berekend loon (zie tabel 8). De loonpost als zodanig geeft bij directe vergelijking geen aanknopingspunt voor een oordeel over de bedrijfsvoering, daar bv. een hoge loonpost per ha. zeer goed antwoord kan zijn.

Langs indirecte weg is een toetsing van de loonpost echter wel mogelijk door het vaststellen van de arbeidsintensiteit van het bedrijf met behulp van de zg. standaarduren. Dit zijn normen voor het aantal benodigde arbeidsuren per koe, per paard, per ha. bieten, per ha. grasland (verpleging), per ha. hooien enz. Met behulp van de gegevens over het productieplan kan voor elk bedrijf het totaal aantal benodigde standaarduren worden berekend. Vermenigvuldigen wij dit met het geldende uurloon (incl. sociale lasten) dan kan men de aldus verkregen standaard-loonpost vergelijken met de werkelijke loonpost. Dit geeft dan een idee van de arbeidsefficiency.

Het aantal standaarduren, vergeleken met het aantal beschikbare arbeidskrachten, geeft bovendien aan of en in welke mate er sprake is van overbezetting aan arbeidskrachten.

Daar deze methode ter beoordeling van de loonpost voor de gemengde bedrijven nog niet voldoende is uitgewerkt is in de standaardoverzichten hieraan tot dusver nog geen aandacht besteed.¹⁾ In dit voorbeeld-overzicht

¹⁾ Het ligt in de bedoeling om een uitvoerige behandeling van deze methode in deze serie te publiceren.

bood tabel 8 nog enige ruimte, waarvan gebruik is gemaakt door de betreffende cijfers te vermelden.

Gaat men voor de beoordeling van de bedrijfsresultaten uit van het arbeidsinkomen, hetgeen in eerste instantie voorkeur verdient, dan is de loonpost slechts van ondergeschikt belang. Niettemin is het juist om zowel de loonpost als de daarmee steeds verband houdende arbeidsbezetting, in het oog te houden. Voor een rationele bedrijfsvoering is het immers vereist dat de beschikbare arbeidskracht zoveel mogelijk benut wordt. Is er overbezetting dan dient of het bedrijf arbeidsintensiever gemaakt te worden of er dient afvloeiing van de overtollige arbeidskracht plaats te vinden (indien er althans een gehele man teveel is). Gezien de sterke beroepsgebondenheid en de eenzijdige vakbekwaamheid in de landbouw zal intensivering het eerst in aanmerking komen om een eventuele overbezetting weg te werken. Voor aankomende jongeren is uiteraard de mogelijkheid van scholing voor een ander beroep gemakkelijker dan voor in het bedrijf reeds werkzame ouderen.¹⁾

In de praktijk zal overbezetting zich in het algemeen niet uiten in zichtbare werkloosheid; er zal eerder voor een deel minder productieve arbeid verricht worden. Dit hoeft op zichzelf geen bezwaar te zijn. Een critiek punt is dat, waarbij met deze arbeid niet meer een landarbeidersloon wordt verdiend, want dan kan, althans zuiver economisch gezien, beter elders emplooi bijv. als landarbeider worden gezocht.

De gegevens voor het bepalen van de arbeidsintensiteit (bouwplan, veebezetting) zijn grotendeels vermeld in de tabellen 1 en 2. Met behulp daarvan, gecombineerd met de kennis van de bedrijfsmogelijkheden, kan ook worden beoordeeld in hoeverre verdere intensivering mogelijk is.

Aangekocht veevoer. Evenals de loonpost, dienen ook de andere gegevens over de kosten en opbrengsten van het gehele bedrijf beoordeeld te worden met als achtergrond: het gegeven productieplan. Vooral de post veevoer aan de kostenkant is afhankelijk van de veebezetting, het aantal varkens, kippen, enz. Beoordeling van de veevoerpost als totaal zonder meer heeft geen zin, zij zal bij ieder afzonderlijk bedrijfsonderdeel bekeken moeten worden.

De *meststoffen* vormen slechts een klein onderdeel van de totale kosten; bovendien zegt directe vergelijking van deze totaalpost eveneens heel weinig. Belangrijker zijn dan ook de gegevens over de hoeveelheden gebruikte kunstmeststoffen in tabel 1 (kolommen 13 t/m 17). Vooral als men kan beoordelen hoe groot de behoefte van de bodem is en hoeveel organische mest beschikbaar is, geven deze cijfers een beeld van dit aspect der bedrijfsvoering.

Daar de bemesting met fosfor, kali en kalk veelal het karakter van een voorraadbemesting heeft, zijn gegevens van meerdere jaren hiervoor gewenst. Met de stikstofbemesting is dit in veel mindere mate het geval. Het is daarom ook gesplitst voor grasland en bouwland. De N-bemesting voor grasland geeft de intensiteit van de graslandcultuur aan. In het algemeen kan de N-bemesting van het grasland dikwijls te laag geacht worden. Een hoog bedrag aan meststoffen is nl. zelden oorzaak van minder goede renta-

1) Het in Mrt 1951 verschenen rapport over „Het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden”, van de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. behandelt deze vraagstukken zeer uitvoerig.

biliteit; daarvoor vormt de post meststoffen een te klein deel van de totale kosten. Uiteraard is het wel van belang of de resultaten van een hoge N-bemesting voldoende worden benut; in dit verband zijn de cijfers over de veebezetting, de melkproductie per ha. en vooral over aangekocht voer voor rundvee van betekenis (tabel 6).

Pacht. Het pachtbedrag is over het algemeen een vast gegeven, zonder enig verband met de bedrijfsvoering. Voor eigenaarsbedrijven wordt in de boekhouding de geschatte pachtwaarde opgenomen, terwijl in gevallen van familiepacht bv. correctie tot een normaal niveau plaats vindt. Daardoor kan de pacht hoogstens een zeer globale aanwijzing zijn voor de kwaliteit van de grond. Onder de huidige pachtverhoudingen kan het moeilijk aanleiding geven tot belangrijke verschillen in de uitkomsten.

De overige kosten vormen een verzamelpost van die kosten, welke niet onder de vorige hoofden kunnen worden gebracht. De werktuigkosten en kosten van werk door derden zijn nog nader aangegeven in tabel 8. Daar is nl. de loonpost gespecificeerd naast deze kosten, zodat een totaal overzicht wordt verkregen van de kosten van het werk. De graad van mechanisatie beïnvloedt uiteraard de loonpost. In deze zelfde tabel zijn ook de paardkosten gegeven, voorzover deze direct kunnen worden toegerekend: voer, hoefbeslag, tuig, enz. Vooral de voerkosten van het paard geven dikwijls verrassende cijfers te zien op onze gemengde bedrijven. Vergelijk bv. de bedrijven no. 2 en no. 10 van het voorbeeld.

De rest van de „overige kosten” wordt gevormd door dekkosten, onderhoud gebouwen, klein gereedschap, verzekering, zaaizaad, bestrijdingsmiddelen enz. Uit een oogpunt van bedrijfsvergelijking zijn deze kosten van weinig betekenis.

De opbrengsten zijn gesplitst naar diverse producten. Dit overzicht van opbrengsten geeft direct de relatieve betekenis aan van ieder bedrijfsonderdeel. Melk is in het algemeen voor de gemengde bedrijven de grootste post, daarna varkens of eieren. De posten omzet en aanwas voor rundvee, varkens en kippen worden voor een gedeelte, voorzover het nl. de aanwas betreft, gevormd door nieuwe investering in de vorm van uitbreiding van de veestapel.

Beoordeling van de opbrengst van ieders productietak zal uiteraard steeds moeten geschieden in verband met de verdere gegevens daarover. De diverse bedrijfsonderdelen worden daarvoor hierna afzonderlijk behandeld.

DE BEDRIJFSONDERDELEN

De rundveehouderij

Deze blijft, ook bij de thans weer sterk gegroeide varkens- en kippenstapel, voor onze gemengde zandbedrijven verreweg de belangrijkste bron van inkomsten. Uiteraard is dit in de Friese Wouden sterker het geval dan bv. in Drenthe of Limburg.¹⁾ In het kosten- en opbrengstenoverzicht van tabel 4 kan men voor ieder bedrijfsonderdeel het aandeel in de bruto-

¹⁾ In het verslag over de resultaten van de gemengde bedrijven, dat waarschijnlijk dit jaar in deze serie zal verschijnen, zal o.a. hierop nader worden ingegaan.

opbrengsten zien. Deze opbrengsten kunnen voor het rundvee worden gesplitst in melk en slachtvee (ev. fokvee). Tabel 6 geeft een 16-tal cijfers over de rundveehouderij, welke stuk voor stuk voor de beoordeling van betekenis zijn.

Het opbrengstniveau per koe leent zich voor directe vergelijking, zowel wat betreft melkplas als vetgehalte. Zonder meer is duidelijk dat dit voor elk bedrijf belangrijke gegevens zijn welke dan ook zeer nauwkeurig worden bepaald aan de hand van de afrekeningen van de zuivelfabriek en wekelijkse opgaven van de boer betreffende melkverbruik voor jongvee, gezin en huisverkoop. Het is wellicht overbodig om in dit verband te wijzen op het belang van een productieve veestapel. De overzichten tonen echter een groot aantal bedrijven met een absoluut te laag productieniveau; slechte bedrijfsresultaten zijn in vele gevallen hierop terug te voeren. Hoeveelheid geproduceerde melk per koe, het vetgehalte en de melkprijs leveren tezamen het melkgeld per koe. Variaties in de ontvangen prijs per kg melk worden veroorzaakt door: het gemiddelde vetgehalte, het percentage wintermelk (kolom 89), het prijsbeleid der verschillende fabrieken, en voorts ook door kwaliteitspremies en -heffingen.

Een hoge opbrengst per koe is zonder meer nog geen garantie voor een rendabele rundveehouderij. Minstens even belangrijk is de oppervlakte land welke per koe gebruikt is. Gecombineerd met het verbruik van aangekocht voer bepaalt deze nl. de voederkosten en daarmee een zeer groot deel van de totale kosten. Daar in het gemengde bedrijf zowel bouwland als grasland voor de voederwinning gebruikt wordt, ligt het voor de hand dat de veebezetting uitgedrukt wordt ha. grasland + voedergrassen. Uit de melkveebezetting per ha. en de melkproductie per koe resulteert de melkproductie per ha. (kolom 90). Bij de beoordeling van de melkveebezetting speelt uiteraard ook nog de bezetting met jongvee en schapen een rol. De kosten voor aangekocht ruwvoer en krachtvoer hangen nauw samen met de veebezetting, de productie, de kwaliteit van de grond, de intensiteit van de voederbouw, de bemesting van het grasland, de weidetechniek, verliezen bij winning van hooi en kuil, de doelmatigheid van het voeren en het percentage wintermelk.

In hoeverre er in een bedrijf nog mogelijkheden liggen om de productie van veevoer te verhogen, zal de bedrijfsleider, eventueel met behulp van de voorlichtingsdienst, steeds dienen na te gaan. Het is algemeen bekend dat er op het gebied van de veevoeding en de voederwinning nog veel valt te verbeteren. In het algemeen wordt de ervaring opgedaan dat de verhoging van de veevoederproductie in eigen bedrijf en een meer efficiënte veevoeding een gunstig effect hebben op het bedrijfsresultaat. De opbrengsten kunnen vaak aanmerkelijk worden verhoogd met relatief geringe extra kosten. Dikwijls zal dit gepaard dienen te gaan met een verhoging van de veebezetting. Indien de mogelijkheden van grotere voederwinning in het bedrijf aanwezig zijn, hetgeen alleen beoordeeld kan worden indien men de grond en de verdere productiefactoren kent, is het voordeel van een hogere veebezetting buiten twijfel. Speciaal geldt dit voor die gemengde bedrijven, waar de arbeidsbezetting hiertoe voldoende ruimte biedt. Een hogere veebezetting zal meer arbeid vragen, doch dit brengt in dit geval geen extra kosten mee (arbeid behoort hier tot de vaste kosten).

De directe afzet van bouwlandproducten is voor vele gemengde bedrijven op zandgrond van weinig betekenis. In bovengenoemde opbrengstcijfers zijn uiteraard de op het eigen bedrijf vervoederde hoeveelheden begrepen. Indien de verkoop van bouwlandproducten op een bepaald bedrijf wél groot is, dan doet zich de vraag voor of verwerking van deze producten via varkens en kippen niet meer winstgevend zou zijn geweest. Afgezien van de prijsverhoudingen is het hierbij vooral van belang of de arbeidsbezetting een uitbreiding in deze richting nog zal toelaten.

§ 5. HET GEBRUIK VAN DE CIJFERS IN DE PRACTIJK

Ter illustratie van de toepassingsmogelijkheden van de gegevens der standaardoverzichten, zal hieronder voor een aantal bedrijven uit het voorbeeldoverzicht van § 3 een resumé van de gevolgtrekkingen aangaande de bedrijfsvoering, worden gegeven. Toetsing van dergelijke analyses aan de kennis van de bijzondere bedrijfsomstandigheden is hierbij absoluut noodzakelijk. De conclusies zijn dan ook opgesteld in overleg met de rayon-assistenten van de voorlichtingsdienst, die de betreffende bedrijven persoonlijk kennen.

Bedrijf no. 1

Dit heeft het laagste arbeidsinkomen per ha. van de gehele groep. Ook het gezinsinkomen is het laagst. Er is echter slechts 1,2 volwaardige arbeidskracht, zodat het arbeidsinkomen per man slechts even beneden het gemiddelde (f 3000,—) ligt. Het aantal standaarduren per man is zeer hoog, hetgeen kan betekenen dat er eigenlijk te veel werk is voor de beschikbare arbeidskracht. Door de zeer lage loonpost per ha. is er nog een positief netto-overschot. Het bedrijf is niet zeer intensief, gezien het aantal standaarduren per ha.

Bouwland: extensief bouwplan — haveropbrengst te laag — aardappel-opbrengst goed;

rundvee: het productieniveau is onvoldoende, zowel de melkplas als het vetpercentage — de veebezetting is gemiddeld, er zijn echter zeer weinig kalveren — de voederkosten liggen vrij laag: weinig krachtvoer en weinig opfokmelk — de post omzet en aanwas laag, mede door geringe kalveropfok;

varkens: deze leveren geen winst — het voederverbruik ligt te hoog;

pluimvee: de opbrengst van eieren is zelfs kleiner dan de voederkosten, zodat de kippenhouderij hier verlies oplevert. De leg is zeer slecht.

Verdere opmerkingen:

Op dit bedrijf zal in de eerste plaats gestreefd dienen te worden naar verbetering van de voederaanwending terwijl de productie van het rundvee dient te worden opgevoerd. Bij nadere informatie blijkt, dat de boer het bedrijf alleen voert met af en toe hulp van een arbeidersvrouw. Het bouwland wordt verwaarloosd daar de boer het werk niet aan kan, hetgeen oorzaak is van de lage graanopbrengsten. Het advies van de voorlichtingsdienst aan deze boer is: een knechtje erbij te nemen, hetgeen zeker lonend zal zijn. Er is dan tevens mogelijkheid om het aantal varkens uit te breiden.

Bedrijf no. 2

Hier wordt een laag arbeidsinkomen verkregen bij een tamelijk intensieve bedrijfsvoering. Het aantal arbeidskrachten is echter dubbel zo groot als op bedrijf no. 1, waardoor per man het aantal standaarduren nog zeer laag is. Hier is dus waarschijnlijk sprake van een teveel aan arbeidskracht.

Bouwland: hoog percentage granen met slechte opbrengsten; de lage pachtwaarde kan wijzen op minder goede grond;

rundvee: er is slechts een kleine oppervlakte grasland met een zeer dichte veebezetting — mede daardoor zijn de bijkomende voederkosten hoog; er wordt zeer veel graan uit eigen bedrijf vervoerd; op het grasland wordt matig N gebruikt — de melkproductie is te laag, het vetgehalte gemiddeld, de omzet- en aanwaspost is klein;

varkens: de varkensstapel is niet van grote omvang; het voederresultaat is goed;

pluimvee: er is een tamelijk grote kippenstapel; het voederrendement is matig; de leg kon beter zijn.

Verdere opmerkingen:

De percelen van dit bedrijf liggen zeer verspreid, de arbeidsbezetting blijft niettemin te groot; er is ruimte voor intensivering. Tot de mogelijkheden behoren inkrimping graanbouw, uitbreiding van aardappelen en voedergewassen (kunstweiden). Op de voederkosten van het paard kan sterk bezuinigd worden, evenals op het graan voor melkvee. Uitbreiding van aantal varkens stuit vooreerst op huisvestingsmoeilijkheden. De rogge was dit jaar verdroogd waardoor de lage opbrengst wordt verklaard. Het bedrijf heeft heel goede en daarnaast ook matige grond. Er is een koe gestorven, waardoor de post omzet en aanwas zo laag is.

Bedrijf no. 3

Dit heeft eveneens een laag arbeidsinkomen en een te hoge arbeidsbezetting; tengevolge daarvan een hoge loonpost en een negatief nettooverschot. Er wordt weinig rationeel gewerkt. Het arbeidsinkomen per man ligt dan ook zeer laag (f 2000,—).

Bouwland: veel aardappelen en nagewassen, ook veel haver; alle opbrengsten blijven beneden het gemiddelde;

rundvee: een gemiddelde veebezetting met vrij veel jongvee. De hoge krachtvoederkosten (eigen graan!) zijn hoog, het productieniveau is redelijk;

varkens: behoorlijk resultaat door verkoop van biggen;

pluimvee: uiterst slecht resultaat door te geringe productiviteit en hoge voederkosten. Het aantal kippen is echter gering.

Verdere opmerkingen:

De verkaveling van dit bedrijf laat veel te wensen over (22 percelen); de grond is goed, de boer staat als financieel krachtig bekend, („hij zit er goed bij”), hetgeen mogelijk aanleiding is tot een geringe inspanning.

Wil dit bedrijf betere resultaten geven dan is het gewenst dat één zoon

het bedrijf verlaat. Dan nog blijft er ruimte voor intensivering. Een eerste vereiste is verhoging van de voederproductie; het grasland kan meer produceren (bemesting is zeer laag). Voorts dient de verspilling van graan aan melkvee, paard en kippen te worden beperkt, terwijl de varkensstapel kan worden uitgebreid (ruimte daarvoor is aanwezig).

Bedrijf no. 7

Hoewel dit bedrijf een betrekkelijk laag arbeidsinkomen per ha. geeft, is het netto-overschot goed te noemen. De loonpost is laag, t.o.v. het aantal standaarden waaruit geconcludeerd kan worden dat hier efficiënt wordt gewerkt. Het inkomen per man is zeer goed.

Bouwland: het bouwplan is tamelijk intensief — de opbrengsten zijn goed;
rundvee: lage veebezetting met vrij veel kalveren, productie is zeer goed, de omzet- en aanwaspost (jongvee!) is hoog, het krachtvoederverbruik normaal;

varkens: behoorlijk voederrendement, hoge post voor voederaankoop;
pluimvee: redelijk resultaat hoewel de leg beter kon zijn.

Verdere opmerkingen:

De cijfers van dit bedrijf per ha. worden beïnvloed door het feit dat een perceel matig grasland van 4 ha. zeer ver van het bedrijf af ligt en uitsluitend wordt gebruikt voor weiden van jongvee en inscharen van vee van derden. De opbrengst hiervan is dus zeer gering. Het eigenlijke bedrijf wordt echter intensief en goed gevoerd. Het arbeidsinkomen per ha. wordt echter sterk gedrukt door deze 4 ha. evenals de veebezetting, enz. Het arbeidsinkomen per man is echter uitstekend.

Bedrijf no. 19

Dit bedrijf heeft een goed arbeidsinkomen per ha. en per man. Het bedrijf wordt tamelijk intensief gevoerd.

Bouwland: hoofdzakelijk graan en verder wat aardappelen; de bouwland-opbrengsten zijn zeer goed;

rundvee: een normale veebezetting met veel jongvee, het productieniveau is zeer matig, de bijkomende voederkosten zijn echter tevens laag;

varkens: groot aantal fokzeugen; inkomsten hoofdzakelijk uit verkoop van biggen; het eindresultaat is goed;

pluimvee: vrij grote kippenstapel, waarvan het rendement zeer matig is door lage eiproductie.

Verdere opmerkingen:

Vorig jaar is op dit bedrijf een jonge boer gekomen die het bedrijf in één jaar sterk heeft opgevoerd. De intensiteit is sterk toegenomen (varkens, jongveebezetting) terwijl het resultaat ook aanmerkelijk is verbeterd. Opvoering van de melkproductie per koe en het vetgehalte kan hier nog in grote mate tot verdere verbetering van de resultaten bijdragen.

Bedrijf no. 23

Hier worden de beste resultaten van de gehele groep verkregen. Het arbeidsinkomen bedraagt niet minder dan f 943,— per ha., het netto-overschot f 557,— per ha., d.i. bijna f 7000,— in totaal met een gezinsinkomen van ruim f 10.000,— (bij een opp. van nog geen 12,5 ha.). Dit bedrijf wordt zeer intensief en efficiënt gevoerd.

Bouwland: beperkte oppervlakte granen, veel kunstweiden en hakvruchten. Opbrengsten zijn zeer goed;

rundvee: hoge veebezetting, zware graslandbemesting, zeer lage krachtvoederkosten en een goede productie per koe;

varkens: vrij groot aantal mestvarkens; het voederresultaat is matig;

pluimvee: is op dit bedrijf niet van betekenis.

Verdere opmerkingen:

Het betreft hier een wisselbouwproefbedrijf van de voorlichtingsdienst, dat reeds enige jaren doelbewust is geïntensiveerd. Het is op zeer goede grond gelegen. De bedoeling is hier nog verder te gaan in de richting van voederproductie voor het melkvee. Er zal dan echter meer arbeidskracht beschikbaar moeten komen, daar ten aanzien van de arbeid de uiterste grens is bereikt. Het minder goede resultaat van de varkens wordt veroorzaakt door sterfte onder de biggen.

Zonder dat in bovenstaande voorbeelden getracht is om van de betreffende bedrijven alle aspecten te bespreken, kan hieruit toch een indruk worden verkregen van de mogelijkheden welke liggen in het gebruik van de gegevens der bedrijfsboekhoudingen. Behalve deze mogelijkheden, leveren deze gegevens aan de voorlichtingsdienst in de praktijk bovendien een groot aantal aanknopingspunten voor haar verdere arbeid. In het algemeen toch kan worden aangenomen dat het voorlichtingswerk groter effect kan hebben naarmate meer de financiële consequenties van de gegeven adviezen concreet kunnen worden benaderd.

ADMINISTRATIEVE TOELICHTING OP DE KOLOMMEN VAN HET STANDAARDOVERZICHT

Tabel 1

Kolom

1. Totale oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat).
2. Oppervlakte blijvend grasland in procenten van de totale oppervlakte (kolom 1).
3. Oppervlakte boomgaard in procenten van de totale oppervlakte (kolom 1). Hieronder vallen zowel beweide boomgaarden als boomgaarden zonder onderteelt. Boomgaarden met onderteelt van akkerbouwgewassen zijn opgenomen onder bouwland (kolommen 4 t/m 9).
- 4-9. Verdeling van het bouwland (met inbegrip van kunstweiden) in procenten. Het totaal van de kolommen 4 t/m 8 is 100.
4. Oppervlakte granen, t.w.: tarwe, rogge, haver, gerst, mais (voor zaad) en gemengd graan in procenten van de oppervlakte bouwland.
5. Oppervlakte hakvruchten t.w.: voederbieten, suikerbieten en aardappelen in procenten van de oppervlakte bouwland.

Kolom

6. Oppervlakte groenvoeders in procenten van de oppervlakte bouwland. Omvat groenvoeders als hoofdgewas, o.a. lupine, mais, havermengsels, klaver en kortdurende kunstweide.
7. Oppervlakte kunstweide voor langer dan 2-jarig gebruik in procenten van de oppervlakte bouwland.
8. Oppervlakte van de overige gewassen in procenten van de oppervlakte bouwland. Onder overige gewassen werden o.a. opgenomen: peulvruchten, lupine voor zaadwinning, tuinbouwgewassen.
9. Oppervlakte nagewassen in procenten van de oppervlakte bouwland. Hieronder valt ook de in het vorig jaar als voorgewas gezaaide snijrogge.
10. Oppervlakte grasland en voedergewassen (hoofdgewas) in ha. Omvat blijvend grasland, kunstweide, groenvoedergewassen en voederbieten.
11. Oppervlakte groenvoeder-nagewassen in ha. Ondergeploegde nagewassen zijn niet hierin begrepen. De oppervlakte beweide boomgaard is ook in deze kolom opgenomen.
12. Aantal ha. grasland, voedergewassen en groenvoeder-nagewassen. In verband met de verhouding tussen de opbrengst van een ha. voeder-nagewassen t.o.v. een ha. voederhoofdgewassen is een ha. nagewassen als $\frac{1}{3}$ ha. gerekend. Dus kolom 12 = kolom $10 + \frac{1}{3} \times$ kolom 11.
13. Stikstofgebruik in kg zuivere N per ha. grasland.
14. Idem per ha. cultuurgrond.
15. Fosfaat-gebruik in kg zuivere P_2O_5 per ha. cultuurgrond.
16. Kaligebruik in kg zuivere K_2O per ha. cultuurgrond.
17. Kalkgebruik in kg zuivere CaO per ha. cultuurgrond. Alleen de zuivere CaO van de kalkmeststoffen is opgenomen. Dus niet de kalk van bv. slakkenmeel.

Tabel 2

De gegevens over de samenstelling van de veestapel zijn berekend als gemiddelden van 2-weekse inventarisaties. Deze inventarisaties hadden slechts betrekking op **eigen vee**, waarbij dus geen rekening is gehouden met van anderen ingeschaard vee, terwijl bij anderen ingeschaard **eigen vee** wel begrepen is. Ook zijn in deze tabel nog enkele gegevens opgenomen over de grootte van het geïnvesteerd kapitaal en over arbeidskrachten.

Kolom

18. Veeslag.
19. Omgerekende dieren per 100 ha. grasland + voedergewassen. Rundvee, paarden en schapen uitgedrukt in melkkoeien met de volgende normen: melkkoeien: 1,-, rundvee ouder dan 2 jaar: 1,-, rundvee 1-2 jaar: 0,40, rundvee beneden 1 jaar: 0,20, stieren

- ouder dan 1 jaar: 0,50, paarden boven 3 jaar: 1,—, paarden 1—3 jaar: 0,70, veulens: 0,30, schapen en lammeren boven 3 maanden: 0,12. Deze normen berusten niet alleen op voederconsumptie maar ook op de wijze van graslandgebruik.
20. Aantal melkkoeien per 100 ha. grasland + voedergewassen.
 21. Aantal schapen per 100 ha. grasland + voedergewassen.
 22. Aantal fokzeugen per bedrijf.
 23. „ mestvarkens per bedrijf.
 24. „ leghennen per bedrijf.
 25. Aantal kalveren per 100 melkkoeien (Hieronder is al het rundvee beneden 1 jaar gerekend).
 26. Aantal pinken per 100 melkkoeien (Hieronder is al het vrouwelijk jongvee boven 1 jaar gerekend).
 27. Het aantal jonge hennen van broed 1949, op 1 October 1949 aanwezig in procenten van het totaal aantal hennen op 1 October 1949.
 28. Geïnvesteed kapitaal in de levende have, per ha. cultuurgrond. Het geïnvesteede kapitaal werd berekend door het gemiddelde te bepalen van de waarde van de veestapel aan het begin van het jaar en die aan het einde van het jaar. Zie toelichting tabel 4.
 29. Geïnvesteede kapitaal in dode inventaris, per ha. cultuurgrond. Hier is berekend de nieuwwaarde van de werktuigen (ook eventueel melkmachine en trekker hierin opgenomen).

Kolom

30. Aantal werkpaarden per bedrijf.
31. Aantal volwaardige arbeidskrachten per bedrijf. Dit cijfer heeft betrekking op alle arbeidskrachten in het bedrijf. Het werd verkregen door rekening te houden met de tijd welke iedere arbeidskracht voor het bedrijf beschikbaar had en met de geschiktheid voor het werk wat betreft leeftijd en geslacht.

Tabel 3

Kolom

- 32—33. Arbeidsinkomen per arbeidskracht. In kolom 31 is het aantal volwaardige arbeidskrachten per bedrijf ingevuld. Uit de kolommen 1 en 60 kan het arbeidsinkomen per bedrijf berekend worden. Met behulp van deze gegevens is het arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht berekend.
- 34—35. Arbeidsinkomen per ha. cultuurgrond. Zie kolom 60.
- 36—37. Kg melkvet per ha. grasland + voedergewassen. Dus de totale melkvetproductie berekend per ha. oppervlakte gewassen van kolom 12.
- 38—39. Aantal melkkoeien per 100 ha. grasland + voedergewassen (= kolommen 20).
- 40—41. Opbrengst van de varkenshouderij per f 100,— voeder (= kolom 101).
- 42—43. Opbrengst van de pluimveehouderij per f 100,— voeder (= kolom 109).
- 44—45. Bruto-opbrengst marktbaar gewassen per ha. (= kolom 74).

Tabel 4

Kolom

46. De kosten voor loon en sociale lasten hebben zowel betrekking op de betaalde arbeid als op de handenarbeid door boer en gezinsleden, welke op het bedrijf is verricht. De loonkosten voor boer en gezinsleden zijn berekend, door de prestaties van elk gezins-

lid uit te drukken in een percentage van de prestaties van een volwaardige arbeider. Het jaarloon van een volwaardige arbeider werd gesteld op f 2400,—. Voor niet-volwaardige arbeidskrachten waren de jaarlonen in procenten hiervan:

Leeftijd	Mannelijke arbeiders	Vrouwelijke arbeiders
21 jaar en ouder	100 %	67 %
20 „	95 %	67 %
19 „	90 %	67 %
18 „	80 %	60 %
17 „	70 %	53 %
16 „ en jonger	50 %	47 %

Voor sociale lasten werd een bedrag aangenomen gelijk aan 20 % van het loonbedrag, gespecificeerd als volgt:

Ziektewet	2,— %
Ziekenfondspremie	1,8 %
Vereveningsheffing	4,5 %
Kinderbijslag	6,— %
Ongevallenwet	1,8 %
Invaliditeitswet	1,3 %
Bedrijfspensioenfonds	2,6 %
	20,— %

Kolom

47. Hieronder valt het veevoer, dat voor de gehele veestapel is aangekocht; ook betaald weidged is hierin opgenomen. Het veevoer, dat uit eigen bedrijf is verkregen is niet onder de kosten en evenmin onder de opbrengsten (zie kolom 52 en 53) in rekening gebracht.

Kolom

48. Aangekochte meststoffen verbruikt voor deze oogst.
49. Pacht. Omvat betaalde pacht over de gepachte oppervlakte en/of berekende pacht over de oppervlakte, welke in eigendom van de boer is.
50. Hieronder zijn o.a. opgenomen: werktuigkosten, zaaizaadkosten, rente levende inventaris, veeartskosten, onderhoudskosten van gebouwen, drainagemateriaal, werk door derden, afschrijving werkpaarden (f 30,— per paard per jaar).
51. Is gelijk aan de som van de kolommen 46 t/m 50.
52. Marktbaar gewassen. Ontvangen en te ontvangen bedragen voor die akkerbouwproducten, welke doorgaans geheel of gedeeltelijk voor verkoop zijn bestemd. Privéverbruik en zaaizaadverbruik in eigen bedrijf zijn — tegen verkoopprijs — als opbrengst gerekend. In eigen bedrijf vervoederde hoeveelheden zijn echter niet als opbrengsten gerekend. Marktbaar gewassen zijn granen, peulvruchten, handelsgewassen, aardappelen en suikerbieten.
- 53—55. Opbrengsten uit omzet en aanwas worden berekend uit kasontvangsten en kasuitgaven voor verkopen en aankopen en uit het verschil in samenstelling van de veestapel aan het begin en het einde van het boekjaar.
53. Ontvangen bedrag voor melk. De waarde van de melk of melkproducten, welke als veevoer zijn gebruikt is hier niet als opbrengst in rekening gebracht, voor huishouding gebruikte melk echter wel.
- 53a. Omzet en aanwas rundvee. De omzet is berekend uit de opbrengst van verkocht rundvee, verminderd met de aankoopkosten van rundvee. De aanwas is het verschil tussen waarde van de rundveestapel aan het begin en aan het einde van het boekjaar. Het vee werd aan het begin en aan het einde van het boekjaar tegen dezelfde prijs gewaardeerd. Veranderingen in de waarde van de veestapel gedurende het boekjaar, uitsluitend als gevolg van wijzigingen in het prijspeil, blijven hierdoor dus buiten beschouwing.
- Het rundvee werd ingedeeld in 3 klassen waarvan klasse I boven het gemiddelde en klasse III beneden het gemiddelde ligt. Ieder deelnemend bedrijf werd in één van de

drie kwaliteitsklassen ondergebracht op grond van het totale beeld van de betrokken veestapel. Voor alle gebieden werden de volgende prijzen voor het rundvee aangehouden:

	Kwaliteitsklasse:		
	I	II	III
Kalveren	f 130,—	f 115,—	f 110,—
Jongvee 1-2 jaar	f 425,—	f 400,—	f 375,—
Jongvee 2 jaar en ouder	f 575,—	f 525,—	f 475,—
Melkkoeien	f 700,—	f 650,—	f 600,—
Stieren ouder dan 1 jaar en aangekochte stieren beneden 1 jaar.	Verkoopwaarde volgens opgave deelnemer.		

Kolom

- 54. Opbrengst verkregen door omzet en aanwas van varkens. De wijze van berekenen is gelijk aan die van de post „omzet en aanwas rundvee”. De varkens werden echter gewaardeerd in overleg met de deelnemers.
- 55. Opbrengst verkregen door omzet en aanwas en de opbrengst van de eieren. Het pluimvee werd aan het begin en aan het einde van het jaar als volgt gewaardeerd: Hanen en hennen f 4,50; eenden f 2,—; kuikens tegen verkoopwaarde volgens opgave deelnemer.
- 56. Onder overige opbrengsten kunnen o.a. opgenomen zijn: opbrengsten van voedergewassen en weidehooi verkregen door verkoop, omzet en aanwas van jonge paarden en schapen, ontvangen weidegeld, opbrengst boomgaard. De waardering van paarden en schapen aan het begin en eind van het jaar was als volgt: Veulens f 125,—; jaarlingen f 250,—; 2-jarigen f 400,—; 3 jaar en ouder f 600,—; lammeren f 25,—; ooen en rammen f 70,—.
- 57. Is gelijk aan de som van de kolommen 52 t/m 56.
- 58. Het netto-overschot is het verschil tussen de kolommen 57 en 51.
- 59. Het gezinsinkomen is gelijk aan de som van het netto-overschot en het gewaardeerde loon voor de handenarbeid van boer en gezinsleden.

Kolom

- 60. Arbeidsinkomen: = gezinsinkomen + loonkosten van vreemd personeel of
= netto-overschot + alle loonkosten.

Tabel 5

Kolom

- 61. Totale oppervlakte marktbaar gewassen in ha. Hierin zijn dus ook de oppervlakten begrepen van die gewassen, welke niet zijn opgenomen in een van de kolommen 62 t/m 65.
- 62-65. De oppervlakte in ha. van de vier belangrijkste marktbaar gewassen.
- 66-69. Opbrengst in kg per ha. voor elk der vier voor het gebied belangrijkste gewassen. Als opbrengst is vermeld, de korrel-, knol-, of wortelopbrengst. Hierbij is ook gerekend het deel, dat hiervan vervoederd werd in eigen bedrijf.
- 70-73. De kolommen 66-69 hebben betrekking op de opbrengst in kg. Voor het bedrijfsresultaat

is ook de opbrengst in geld van deze producten van belang. Deze zijn vermeld in de kolommen 70—73. Het geldbedrag geeft alleen aan de waarde van de korrel- resp. knol- of wortelopbrengsten met inbegrip van hetgeen hiervan vervoederd werd, dit laatste tegen marktwaarde gewaardeerd. Stro en loof zijn buiten beschouwing gelaten.

74. Opbrengst van de marktbaar gewassen, berekend per ha. marktbaar gewassen. Deze kolom werd dus berekend door de totaalopbrengst marktbaar gewassen te delen door de oppervlakte hiervan (kolom 61). In deze totaalopbrengst is in tegenstelling tot de opbrengsten vermeld in de kolommen 70—73, de stro- en loofopbrengst wel begrepen. In het algemeen zijn de marktbaar producten, welke in eigen bedrijf werden verbruikt, gewaardeerd tegen prijzen af-boerderij, welke gemiddeld in hetzelfde gebied zijn ontvangen voor verkochte hoeveelheden van gelijke soort en kwaliteit. Wanneer deze prijsbepaling echter niet mogelijk was doordat er niets of weinig verkocht werd, werden onderstaande prijzen aangehouden:

Tarwe	f 22,50 per 100 kg
Rogge	„ 22,— „ „
Gerst	„ 27,50 „ „
Haver	„ 23,— „ „
Groene Erwtten	„ 40,— „ „
Stro van granen	„ 12,— „ 1000 „
„ „ erwtten	„ 35,— „ „
Aardappelen voor huishouding	„ 7,— „ 100 „
„ „ veevoeder	„ 4,50 „ „

Tabel 6

Kolom

75. Aantal melkkoeien per 100 ha. grasland + voedergrassen. Dus het aantal melkkoeien per 100 ha. van de in kolom 12 opgenomen oppervlakte.
- 76—81. Bijkomende voederkosten per melkkoe. In deze voederkosten zijn dus ook de voederkosten voor het jongvee en overig rundvee begrepen. Onder bijkomende voederkosten worden verstaan de marktbaar producten uit eigen bedrijf gewaardeerd tegen verkoopprijs (kolommen 76, 77 en gedeeltelijk 78) en de kosten van aangekocht veevoer (gedeeltelijk 78, 79 en 80).
76. Granen en peulvruchten uit eigen bedrijf.
77. Ander voer uit eigen bedrijf (aardappelen, graanstro, erwttenstro).
78. Aangekochte melkproducten en melk uit eigen bedrijf gewaardeerd tegen verkoopprijs.
79. Aangekocht krachtvoer.
80. Aangekocht ander voer (dus hoofdzakelijk ruwvoer en eventueel weidegeld).
81. Totaal van de kolommen 76 t/m 80.
82. Melkproductie per melkkoe in kg berekend door de totale melkproductie te delen door het gemiddeld aantal melkkoeien.
83. De melkvetproductie per koe, berekend uit de totale melkproductie \times gemiddeld vetgehalte, gedeeld door gemiddeld aantal melkkoeien.

Kolom

84. Opbrengst melkgeld per melkkoe. Zowel afgeleverde als voor privé en veevoer verbruikte melk (gewaardeerd tegen verkoopprijs) is hierin opgenomen. Dit in tegenstelling met het bedrag in tabel 4 kolom 53, waarin de waarde van de als veevoer verbruikte melk niet is opgenomen.
85. Omzet en aanwas per melkkoe (zie kolom 53 a).
86. Opbrengst minus voer per melkkoe. Verschil tussen de kolommen (84 + 85) en 81.
87. Het gemiddeld vetgehalte van alle geproduceerde melk.
88. Gemiddelde opbrengstprijs per 100 kg melk. Met eventuele nabetalingen op melk is rekening gehouden.
89. De melkproductie gedurende het winterhalfjaar (23 Oct. 1949—22April 1950), berekend in

- procenten van de totale melkproductie (24 April 1949—22 April 1950).
90. Hoeveelheid geproduceerde melk per ha. grasland + voedergewassen (zie kolom 11: oppervlakte grasland + voedergewassen).

Tabel 7

Kolom

91. Aantal biggen, grootgebracht per worp.
 92. Aantal verkochte biggen.
 93. Gemiddelde opbrengst per verkochte big.
94. Aantal gekochte biggen.
 95. Aantal afgeleverde mestvarkens. Hierin zijn ook de huisslactingvarkens opgenomen.
 96. Gemiddelde geldopbrengst van afgeleverde mestvarkens (incl. huisslactingvarkens).
- 97—99. De voederkosten per varken per jaar. Deze bedragen zijn berekend door de totale voederkosten te delen door het gemiddeld aantal op het bedrijf aanwezige varkens. De voederkosten bestaan uit aangekocht veevoer (kolom 97) en de marktbaar producten uit eigen bedrijf, gewaardeerd tegen verkoopprijs (kolommen 98 en 99).
100. Omzet en aanwas per varken per jaar. Uit de inventarisaties van fokzeugen (zonder biggen) en mestvarkens (ouder dan plm. 7 weken), is berekend hoeveel varkens gemiddeld per jaar op het bedrijf aanwezig waren. De opbrengst verkregen uit omzet en aanwas van fokkerij en mesterij werd gedeeld door dit gemiddeld aantal. Dit gemiddeld aantal is in het algemeen lager dan het aantal varkens dat per jaar verkocht is omdat de mestperiode meestal slechts ongeveer een half jaar duurt. Een varkenjaar betekent dus in feite één varken gedurende een vol jaar of twee varkens gedurende een half jaar.
101. Omzet en aanwas per f 100,— voederkosten (vermeld in kolom 97 t/m 99).
102. Gekruist ras is aangegeven met — — — × — — — (ras haan × ras hen) en twee rassen met — — — + — — —.
- 103—107. Wanneer er sprake is van een gegeven per hen of per 10 hennen dan zijn om het gemiddeld aantal hennen te berekenen de jonge hennen (broed 1949) vanaf 1 Oct. 1949 meegeteld.
- 103—104. Voederkosten per 10 hennen. Aangekocht voer en marktbaar producten uit eigen bedrijf. Als marktbaar producten uit eigen bedrijf zijn hier te noemen: tarwe, haver, mais, aardappelen en melk.
- 105—107. Geldopbrengst per 10 hennen, bestaande uit opbrengst verkregen door omzet en aanwas (kolom 105) en uit opbrengst eieren (kolom 106).
108. De gemiddelde leg per hen.
109. Opbrengst, verkregen door omzet en aanwas en opbrengst eieren, per f 100,— voeder (is berekend uit de kolommen 103, 104 en 107).

Tabel 8

Kolom

- 110—112. Loonkosten per ha.; omvat alle loonkosten. Dus zowel betaald loon (kolom 110) als berekend loon (kolommen 111 en 112). Zie voor de wijze van berekening toelichting tabel 4.
113. De directe kosten van werkpaarden bestaan in de eerste plaats uit voederkosten (aangekocht voeder en gewaardeerde marktbaar producten uit eigen bedrijf), daarnaast uit kosten voor afschrijving, verzekering, vecarts, hoefbeslag, tuigen, enz.

Kolom

114. Kosten werktuigen: afschrijving, rente en onderhoud van werktuigen alsmede aanschaffing van klein gereedschap. Ook de trekkerkosten zijn hierin begrepen.
115. Kosten van werk door derden.
116. De totale kosten van het werk (totaal van de kolommen 110 t/m 115).
- 117—120. Directe kosten per werkpaard. In kolom 113 zijn de directe kosten van de paarden berekend per ha. cultuurgrond. Een specificatie van deze kosten, maar dan berekend per werkpaard, is in de kolommen 117—120 opgenomen.

Aanvulling

Kolom

121. Totaal aantal standaarduren per bedrijf, gedeeld door ha. cultuurgrond (kolom 1).
122. Totaal aantal standaarduren per bedrijf, gedeeld door het aantal volwaardige arbeidskrachten (kolom 31).
123. Totaal loon + sociale lasten (incl. boer en gezinsleden) (kolom 119) in % van het standaardloon. Het standaardloon wordt verkregen door vermenigvuldiging van het aantal standaarduren met het gemiddelde uurloon (incl. sociale lasten).

De publicaties van deze serie hebben betrekking op diverse bedrijfseconomische onderwerpen. Voor zover deze de landbouw betreffen worden ze samengesteld onder leiding van P. M. van Nieuwenhuyzen, ec. drs, en Ir J. F. van Riemsdijk.

Reeds verschenen:

1. De uitkomsten van de Pluimveehouderij in 1948 en 1949, samengesteld door Ir C. M. Hupkes, December 1950. Prijs f 0.75. (Uitverkocht.)
2. Analyse van bedrijfsresultaten, voorbeeld voor weldebedrijven, samengesteld door Ir H. Dijkstra, April 1951. Prijs f 1.00.
3. Analyse van bedrijfsresultaten, voorbeeld voor gemengde bedrijven, samengesteld door Ir C. M. Hupkes, April 1951. Prijs f 1.00.

Bestellingen van deze verslagen kunnen geschieden per postwissel of per giro No. 412235 t.n.v. het Landbouw Economisch Instituut, van Stolkweg 29, 's-Gravenhage.

